

ลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน
THE CHARACTERISTICS OF LANGUAGE IN LUK THUNG MUSIC
BY MORLAM SIANG-ISAN BAND

ศิลปคม สীগองแสง¹ และ นิตยา วรรณกิตร์²

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2,3}

Sinlapakom Sijongsaeng¹ and Nittaya Wannakit²

Maharakham University, Thailand^{1,2,3}

Corresponding Author, E-mail: sinlapakom123@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน โดยศึกษาเพลง จากวีซีดีบันทึกการแสดงสด และ www.youtube.com ในช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2561 จำนวน 283 เพลง เพื่อศึกษาภาษาที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ซึ่งเป็นวงหมอลำ ซึ่งมีผลงานเพลงและศิลปินที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่คนอีสาน

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่ง หมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏการใช้ภาษาที่เด่นชัด 4 ลักษณะ ดังนี้ 1) การใช้คำและกลุ่มคำ ประกอบด้วย 1.1) คำบ่งสถานที่ 1.2) คำเรียกญาติ 1.3) คำสื่ออารมณ์ 1.4) คำและกลุ่มคำเชื่อมโยงกับประสบการณ์ด้านผัสสะ 1.5) คำขยาย และ 1.6) อุทานเสริมบท 2) การใช้สำนวน ประกอบด้วย 2.1) สำนวนเก่า 2.2) สำนวนใหม่ และ 2.3) สำนวนอีสาน 3) การใช้โวหาร ประกอบด้วย 3.1) บรรยายโวหาร และ 3.2) พรรณาโวหาร และลักษณะที่ 4) การใช้ภาพพจน์ ประกอบด้วย 4.1) อุปมา 4.2) อุปลักษณ์ 4.3) นามนัย 4.4) อติพจน์ และ 4.5) บุคคลวัต

คำสำคัญ: เพลงลูกทุ่งหมอลำ; ลักษณะการใช้ภาษา; หมอลำคณะเสียงอีสาน

* ได้รับบทความ: 18 กันยายน 2563; แก้ไขบทความ: 28 มีนาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2564

Received: September 18, 2020; Revised: March 28, 2021; Accepted: March 30, 2021

Abstract

This article aimed to examine the characteristics of language use in Luk Thung music by Mor Lam Siang Isan. The data were collected from 283 songs in live performance VCDs and on www.YouTube.com during 2000 – 2018. The purpose was to observe the characteristics of language use by Mor Lam Siang Isan, which is immensely popular among Isan people. The study revealed four unique characteristics of language use: 1) use of words and phrases, namely, 1.1) names of places, 1.2) terms of family and relatives, 1.3) expressive language, 1.4) words and phrases for sensory, 1.5) rhyme, 1.6) modifiers, and 1.7) euphonious affixes; 2) idioms, namely 2.1) old idioms, 2.2) new idioms, and 2.3) Isan dialect idioms; 3) rhetorical language, namely, 3.1) narrative language and 3.2) descriptive language; and 4) figures of speech, namely, 4.1) simile, 4.2) metaphor, 4.3) metonymy, 4.4) hyperbole, and 4.5) personification.

Keywords: Luk Thung Mor Lam Music; Characteristics of Language Use;

Mor Lam Siang Isan Band

บทนำ

หมอลำจัดว่าเป็นการแสดงทั้งศาสตร์และศิลป์ในขณะเดียวกัน เพราะว่า นอกจากหมอลำจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้ฟัง อนึ่ง หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีบทบาทด้านการให้ความรู้และความบันเทิงเป็นสื่อในการบันทึกพฤติกรรมของคนในสังคม เป็นสื่อในการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่าหมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่ผูกพันกับชีวิตชาวอีสานได้สืบทอดมาหลายชั่วอายุจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การแสดงหมอลำจะมีการปรับเปลี่ยนหรือปรับตัวให้เข้ากับความสนใจของผู้ชมตลอดเวลา ปัจจุบันการแสดงหมอลำจะมีการนำเพลงเข้ามาใช้ในการแสดงด้วย ซึ่งมีทั้งเพลงลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งอีสานและเพลงหมอลำ มีทางเครื่องดนตรีประกอบเพลงเพื่อดึงดูดใจผู้ชม ตลอดทั้งมีการนำเครื่องดนตรีสากลมาร่วมบรรเลงในการขับร้องเพลงแต่ละเพลง ต่อจากนั้นก็มีการแสดงตลกคันทรายการ และมีการลำเรื่องต่อกลอน ไปตลอดจนจบการแสดงคณะหมอลำที่มีชื่อเสียง เช่น ประถมบันเทิงศิลป์ รัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ระเปียบวาทศิลป์ ศิลปินภูไท คำพูนร่วมมิตร หมอลำใจเกินร้อย และเสียงอีสาน

เมื่อกล่าวถึง “วงดนตรีหมอลำคณะเสียงอีสาน” ปัจจุบันน้อยคน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ฟังเพลงลูกทุ่งและนิยมหมอลำที่ไม่รู้จัก เนื่องจากว่า วงดนตรีหมอลำคณะเสียงอีสาน นำโดย นกน้อย อุไรพร

มีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ หลายอย่าง เช่น ศิลปินผู้แสดงโดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งพระเอกและนางเอกของคณะ ผู้แสดงตัวตลกก็มีความสามารถสูง ตลอดจนแสง สี เสียง ฉาก การแสดงต่าง ๆ ซึ่งถือว่าจุดเด่นเหล่านี้ สร้างความเป็นตัวตนให้กับเสียงอีสาน ให้มีความแตกต่างจากการแสดงหมอลำของวงอื่นได้อย่างชัดเจน จึงทำให้เสียงอีสานเป็นคณะหมอลำที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังที่ ดงรัก พนมรุ่ง (2545 : 70-71) กล่าวถึงในหนังสือเนชั่นสุดสัปดาห์ เมื่อครั้งไปเปิดการแสดงของคณะเสียงอีสานที่งานทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุดรธานีว่า

“ ด้านหน้าประตูที่ขายบัตรราวกับเกิดการจลาจลย่อมๆ ผู้คนไร้ระเบียบเพราะกลัวไม่มีที่นั่ง ต่างก็แย่งชิงกันเพื่อให้ได้มาซึ่งบัตรผ่านประตู อาวติดหลอดต้องรีบรุดไปเป็นโฆษกส่วนหน้าดิ่งไม้คิโนรรถออกมาประกาศให้ทุกคนเข้าแถวซื้ออย่างเป็นระเบียบ ‘ใจเย็นๆ ครับพ่อแม่พี่น้อง กรุณาเข้าแถว ครับ เข้าแถว ได้คู่กันทุกคนครับ ไม่ต้องห่วง กรุณาเข้าแถวอย่างเป็นระเบียบครับ’ ประกาศจนเสียงแหงกไม่มีไผ่ฟังไผ่ แถมยังมีเสียงตะโกนด่ามาจากที่ไหนไม่ทราบ ทราบแต่เป็นเสียงแม่ใหญ่แก่ ๆ ‘บักหัวล้านเอ๊ย ประกาศอยู่ได้ ฟังหยัง บั๊ตยีน คนมันพากันมาตายหยังกะดื้อกะเดี้ย’ บริเวณที่ล้อมสังกะสีบรรจุนักได้ประมาณแปดพันคน เมื่อมีคนทะลักเข้ามาเป็นหมื่น ปรากฏการณ์วิกตาก็เกิดขึ้น ..คำนวณด้วยสายตาผู้คนที่เข้ามาในคืนนี้ไม่ต่ำกว่า สองหมื่น ”

สำหรับรายการเพลงที่หมอลำคณะเสียงอีสานใช้ในการขับร้องเพื่อทำการแสดงนั้นส่วนใหญ่เป็นเพลงลูกทุ่งหมอลำ ซึ่งเป็นการนำเอาเพลงลูกทุ่งและหมอลำมาร้องเข้าด้วยกัน อันเป็นเอกลักษณ์ของเพลงที่ใช้แสดงบนเวทีหมอลำ ซึ่งเป็นเพลงประจำตัวศิลปิน และเป็นผลงานเพลงที่บันทึกแผ่นวางขายในสังกัดท็อปไลน์ไดมอนด์ เพลงลูกทุ่งหมอลำที่ร้องส่วนมากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน ของคนอีสาน ในด้านความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สะท้อน วิถีวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนด้านภาษา ซึ่งเนื้อหาของเพลงบ่งบอกลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นอีสานและทำให้ผู้ฟังเกิดภาพจำในความเป็นอีสานในหลายมิติได้อย่างชัดเจน

ดังนั้นเพลงลูกทุ่งหมอลำ จึงได้มีการพัฒนาโดยรับเอาสิ่งใหม่ๆ มาดัดแปลง ปรับปรุง ประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมไทยเพื่อให้เกิดการยอมรับและมีความเข้าใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาในเนื้อเพลง ทำนองเพลง เครื่องดนตรี มาผสมผสานให้มีความกลมกลืนเหมาะสม ตลอดจนมีทางเครื่องประกอบการแสดง ซึ่งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของเพลงลูกทุ่งหมอลำ และบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่ง หมอลำที่ต้องการสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำ “หมอลำ” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นของอีสาน มาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งจำหนำยให้แก่คนอีสานเองหรือคนภาคอื่น ๆ ได้ชมได้ฟัง ดังนั้นการประยุกต์ดังกล่าวทำให้ผู้ฟังสามารถสื่อความหมายในเนื้อหาเพลงได้ชัดเจนทำให้ผู้ฟัง

เห็นภาพของสังคมอีสานตลอดจนการสื่อสารอารมณ์เพลงเรื่องราวความรัก ความสุขทุกข์ที่ถ่ายทอดผ่านภาษา ซึ่งมีลักษณะการใช้ที่มีความงามทั้งการใช้คำ สำนวน โวหาร และภาพพจน์

บทความนี้จึงสนใจศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ว่ามีลักษณะภาษาเป็นอย่างไรจึงทำให้เพลงลูกทุ่งหมอลำ เป็นที่นิยมและได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นเหมือนตัวแทนเสียงของคนอีสานที่ประกาศก้องให้โลกรับรู้ว่า ผืนแผ่นดินอีสาน มีวิถีและวัฒนธรรมที่งดงามผ่านความโดดเด่นทางภาษาในบทเพลง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ในด้านการใช้คำ และกลุ่มคำการใช้สำนวน การใช้โวหาร และการใช้ภาพพจน์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิจัยจากการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการถอดเนื้อเพลง จากวีซีดีบันทึกการแสดงสดหมอลำคณะเสียงอีสาน และจาก www.youtube.com จำนวนทั้งสิ้น 283 เพลง วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของบทความนี้ คือเพื่อศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ซึ่งมุ่งศึกษาลักษณะเด่นในการใช้ภาษาที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

สำหรับการอ้างอิงเนื้อเพลงในการวิเคราะห์ผู้วิจัยจะระบุเลขชุดของอัลบั้มวีซีดีบันทึกการแสดงสด แล้วตามด้วยชื่อเพลงเพื่อเป็นข้อตกลงเบื้องต้นในการอ้างอิงเนื้อเพลงในการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

เพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานมีศิลปะทางภาษาค่อนข้างโดดเด่นในด้านการใช้คำเพื่อสร้างจินตนาการและเพื่อความไพเราะและสร้างความน่าสนใจให้กับบทเพลงด้วยลักษณะทางภาษาดังต่อไปนี้

1. การใช้คำและกลุ่มคำ

การใช้คำและกลุ่มคำนั้นเป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้เพื่อสื่อสารหรือนำเสนอเนื้อหาของบทเพลงมาสู่ผู้ฟังเพื่อให้เข้าใจความหมายหรือสื่ออารมณ์เพลงให้ชัดเจน จากการศึกษาลักษณะการใช้คำและกลุ่มคำในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏดังนี้

1.1 การใช้คำบ่งสถานที่

ในเพลงลูกทุ่งโดยเฉพาะลูกทุ่งหมอลำมักมีการใช้คำบ่งสถานที่ ทั้งนี้อาจเป็นชื่อประเทศ เมือง จังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน หรือสถานที่สำคัญ การระบุสถานที่เพื่อให้ผู้ฟังสามารถจินตนาการถึงบรรยากาศหรือสภาพพื้นที่นั้น ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ปรากฏดังนี้

1.1.1) การใช้คำบ่งสถานที่เป็นชื่อประเทศ เมือง จังหวัด อำเภอและหมู่บ้าน เป็นการอ้างถึงสถานที่ชื่อประเทศ ชื่อจังหวัด ชื่ออำเภอ หรือชื่อหมู่บ้าน เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ว่าเรื่องราวเกิดขึ้นที่ใด เพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพชัดเจน ดังเพลง

“ มีคนเห็นเธอที่เยอรมัน แพนเก่าที่ชื่อสาวจันทร์มีลูกนำกันสองคน เธอทิ้งครอบครัวเพราะ
ผัวเก่ามันคนจน ตามหาคะบ่เห็นส่วน มีคนไปเจอที่เยอรมัน ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 8 : เห็นเธอที่เยอรมัน)

“ เขียวไก่อดงไกลหลายบ้าน เขียวอยู่บ่อนหนองหานเสียงดังฮอดบ้านหนองใส อีตอนสั่งงาน
ปานเพิ่นจ่มคาตา บัดเขียวไก่อ้นหนาเสียงจกมาจากใส ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 2 : บ้าไก่อดี)

จากบทเพลงข้างต้นจะเห็นได้ว่าการใช้คำบ่งสถานที่ทั้งการกล่าวถึงประเทศคือ เยอรมัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนอีสานมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ซึ่งไม่ใช่แค่ภายในประเทศแต่เป็นการเคลื่อนย้ายไปยังต่างประเทศ ในที่ที่มีความเจริญ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า คนอีสานต้องการหนีความทุกข์ยากลำบาก ยอมไปต่อสู้ในต่างแดนเพื่อหาเลี้ยงชีพในพื้นที่แห่งใหม่ หวังเพื่อความเป็นอยู่และฐานะทางสังคมดีขึ้น ดังที่ปรากฏในบทเพลง เห็นเธอที่เยอรมัน หรือกล่าวถึงชื่ออำเภอ หนองหาน และชื่อหมู่บ้านหนองใส ในเพลงเพลงบ้าไก่อดี

1.1.2) การใช้คำบ่งสถานที่เป็นแหล่งธรรมชาติและสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นการกล่าวถึงสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งผ่านกระแสสำนึกหรือความทรงจำ ที่เคยไปหรือคิดถึงสถานที่ดังกล่าว ดังเพลง

“ หนู่มลำชี ไปลื้ออยู่ใส ทำไมไม่กลับมาแม่มูล หรืออ้ายลื้มไออนุ่นลื้มสาวแม่มูลที่เคยร่วมสัญญา
น้องนี้คอยพี่มา ค้อยคอยขวัญตา ละอยู่ที่ท่าแสงบง ท่าแสงบง ท่าแสงบง...”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 5 : สาวแม่มูลคอยแฟน)

จากบทเพลงข้างต้นจะเห็นได้ว่าการใช้คำบ่งสถานที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติเพื่อบ่งว่าสถานที่แห่งนั้นคือที่ใด หรือมีความสำคัญอย่างไร “หนู่มลำชี” “สาวแม่มูล” เป็นการอ้างถึงแม่น้ำ เพื่อใช้

เป็นตัวแทนของจังหวัด หรือคนจังหวัดนั้น โดยกล่าวถึงแม่น้ำซึ่งเป็นสถานที่ที่พื้นที่จังหวัดนั้นตั้งอยู่ ลำชี หมายถึง จังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำชี เช่น มหาสารคาม ยโสธร แม่มูล หมายถึง จังหวัดที่มีพื้นที่ติดริมฝั่งแม่น้ำมูล เช่น อุบลราชธานี มีการกล่าวถึงสถานที่ ห้วยนา ป่า ริมหนอง เพื่อสื่อถึงสำนึกอดีต ว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่ที่เคยมีความทรงจำร่วมกับคนรัก หรือคนที่จากมาโดยการหวนคิดถึงผ่านสถานที่แห่งนั้น

1.2 การใช้คำเรียกญาติ

การใช้คำเรียกญาติเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏบ่อยครั้งในเพลงลูกทุ่งหมอลำ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สนิทสนม เนื่องจากเนื้อหาในบทเพลงมักเป็นเรื่อง ใกล้ตัว จึงนิยมใช้ภาษาง่ายๆ บอกเล่าเรื่องราว ประกอบกับสังคมชนบทโดยเฉพาะสังคมชนบทอีสานส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติสูง อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใกล้ชิดสนิทสนมกัน หรือแม้แต่การส่งสารระหว่างคู่รักทั้งชายและหญิงก็ใช้คำเรียกแทนด้วยคำที่แสดงถึงความใกล้ชิดเป็นพี่เป็นน้อง ถ้อยคำที่ใช้จึงไม่แสดงความห่างเหินดังเช่นสังคมเมือง ซึ่งในบทเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏการใช้คำเรียกญาติ ดังนี้

1.2.1 การใช้คำเรียกญาติที่สื่อสารระหว่างนักร้องกับผู้ฟัง เป็นการใช้คำเรียกญาติที่นักร้องต้องการถ่ายทอดเรื่องราว เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกร่วมเสมือนว่าผู้ฟังนั้นเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือเป็นผู้รับฟังในเหตุการณ์ทำให้เกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองกับนักร้องมากขึ้น ดังเพลง

“ ละแมนลิตชีวิตตัวเองได้ ปรารถนาทรงได้สืเลือกเฟ้นเป็นคือว่าแต่ฉันซิดาตาฟ้าต่อ
งการจั้งซี่ ตนข่อยโหลดปล่อยไป เลือกเกิดเองบ่ได้จั้งขมขึ้นผืนความจริง โตเป็นชาย ใจเป็นหญิง
นี่ช่างเป็นแท้น้อป่า ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 1 : ตัวเป็นชายใจเป็นหญิง)

จากบทเพลงข้างต้นจะเห็นได้ว่าการใช้คำเรียกญาติ ป้า ในการสื่อสารในเนื้อเพลง โดยนักร้องเล่าเรื่องราวแล้วมีการใช้คำเรียกญาติดังกล่าวแทนผู้ฟัง เสมือนว่าผู้ฟังนั้นอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย และคำเรียกญาติ ส่วนมากที่ใช้คือ แม่ใหญ่ แม่ป้า ซึ่งเป็นคำเรียกญาติที่บ่งเพศหญิง สะท้อนให้เห็นว่าผู้ฟังบทเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ส่วนมากเป็นเพศหญิงและเป็นคนมีอายุ จึงได้ใช้คำเรียกญาติว่า ป้า หรือ แม่ใหญ่

1.2.2 การใช้คำเรียกญาติที่สื่อสารระหว่างผู้ใหญ่กับผู้เยาว์

เป็นการใช้คำเรียกญาติที่สื่อสารระหว่างผู้อาวุโสกับผู้ที่มีอายุน้อยกว่า หรือสื่อสารกับสิ่งที่เคารพยึดถือ ซึ่งใช้คำที่แสดงถึงความเคารพนับถือ ตามธรรมเนียมโดยเฉพาะสังคมอีสานที่มีการ

นับญาติและยึดปฏิบัติในระบบอาวุโสอย่างเคร่งครัด ดังเพลง

“ หลายปีเคลื่อนชีวิตกลางเลื่อนทุกข์จากไกลปู่ ลืออยู่สู้กับเข้าเฝ้าแลงเข้าป่านมาเถอะเจ้า
มาหล้ามาเหลียวมือน้อยอย่างเดียวเขาลือแต่โดนขวัญเมือง ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 17 : พรปุณา)

“ ลูกมาวานหลานมาเว้าองค์บรมกัมกรบใส่ บารมีพ่อพระใส ผู้ลือเลื่องกระต๋องฟ้าเทพาให้
ให้ส่งพร หนุนหนองคายมาขออ่อนนวยพรให้น้ำชู ส่อยเอ็นดูชีวิตให้สุขช้อยามีฮ้อน ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 10 : ขอพรพ่อพระใส)

จากบทเพลงข้างต้นมีการใช้คำเรียกญาติ ปู่ พ่อ ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่อาวุโสกว่าหรือเป็นที่เคารพนับถือ แสดงให้เห็นว่าสังคมคนอีสานเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด การสื่อสารระหว่างคนต่างวัย มีการใช้คำที่แสดงถึงการยกย่องให้เกียรติ คำว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ เป็นคำใช้เรียกผู้ใหญ่ที่นับถือ นอกจากนั้น คำว่าเรียกญาติ ปู่ พ่อ เป็นการสื่อสารระหว่าง นักร้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดถือโดยใช้สรรพนามเรียกแทนตัวว่า ลูก หลาน ซึ่งแสดงถึงความอบอุ่นและเคารพอย่างสูง

1.3 การใช้คำสื่ออารมณ์

คำแต่ละคำที่ผู้ประพันธ์ร้อยเรียงเป็นบทเพลงลูกทุ่ง เมื่อเปล่งออกมาจะให้ความรู้สึกถึงอารมณ์ในห้วงต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน น้ำเสียงทำให้เกิดสุนทริยรสทางด้านภาษาและความคิดซึ่งเกิดจากการใช้คำต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ แก่ผู้ฟัง (พิทยา ลิ้มมณี 2537 : 25) ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน มีการใช้คำสื่ออารมณ์ปรากฏ 7 ลักษณะ ดังนี้

1.3.1 คำสื่ออารมณ์รักและคิดถึง

การใช้คำแสดงอารมณ์รักและคิดถึง จะมีกลิ่นอายของความอบอุ่น อ่อนหวาน ห่วงใย หรือความคิดถึงอาจจะเกิดจากความเหงาและหวนนึกถึงเรื่องราวที่เคยมีความสุขในอดีต ซึ่งทำให้ผู้ฟังรู้สึกเคลิบเคลิ้มและเกิดจินตนาการไปกับเนื้อหาของบทเพลง ดังเพลง

“ ละฟ้าสี่ครามเดือนสามค้อย ยามฝนรินเป็นฝอย ปลิวลอย ๆ ค้อยเดือนสี บาดหัวใจเอนี้
แนวหลายปีที่ห่างบ้าน เขาคนนั้นอยู่จังได้ ละคิดฮอดได้ คึดฮอดคราวอยู่ใกล้ เคยเดินไต่เส้นทางเดียว
ดอกกระเจียวฮิมทางเป็นสื่อนำยังจำได้ ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 4 : ดอกกระเจียวคืนทุ่ง)

1.3.2 คำสื่ออารมณ์ขอบคุณ ยกย่อง ชื่นชมยินดี

การยกย่อง ชื่นชมยินดี มีทั้งยกย่องชื่นชมคนรัก ครอบครัว ผู้มีพระคุณ แสดงความยินดีกับคนรักที่ได้รับโอกาสหรือประสบความสำเร็จในชีวิต หรือการตอบแทนพระคุณที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจ ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏ ดังเพลง

“ กราบขอบพระคุณมิตรเพลงทั่วแดนแพนลำทั่วไทย พิเศษสุดแสนแพนเพลงใกล้ไกล ชมรมหวานใจโฆษณกจำ ศรีธธาของท่านชาวเสียงอีสานซึ่งใจเรื่อยมาในส่วนแพน ๆ ทั่วแดน เมตตาจะสมนาคุณด้วยเสียงเพลง ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 1 : นกน้อยอ้อนแพน)

“...หัวใจไก่อหากด้อยกว่าคน บทเรียนจากไก่อชนครือเป็นเยี่ยงอย่าง ยิ่งสู้ยิ่งต้องสู้จริงจัง เอาอย่างนักกีฬาละเป็นความสามารถตน หล่อครึม ๆ ละไม่ต้องพึ่งครู เรื่องต่อสู้ไก่อนี้สปีริตท่วมท้น หัวใจมีสักกีปล่องพัน เกิดเป็นคนไม่ว่าจนหรือรวย ถ้าสู้ด้วยกฎกติกาสากล แล้วเกียรติจะมีศักดิ์ศรีจะมาแล้วจะงามสง่าในสังคมคน”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 3 : หัวใจไก่อชน)

1.3.3 คำสื่ออารมณ์สนุกสนาน ครื้นเครง

คำที่สื่ออารมณ์สนุกสนาน ครื้นเครง ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยสามารถจินตนาการถึงท่วงท่ากิริยาอาการได้ ทำให้ผู้ฟังได้รับความสนุก ขบขันไปกับพฤติกรรมที่ถ่ายทอด ดังเพลง

“สาวแดนเซอร์ แดนเซอร์ หรือสาวหางเครื่อง สาวแดนเซอร์หรือว่าสาวหางเครื่อง ออกหากินต่อเนื่อง ต่อเนื่องกับลำเรื่องต่อกลอน แะแอ้นฟ้อน แ่นฟ้อน ป้อนแต่สิ่งบันเทิง อวดวงเวียนหัวใจ ให้ผู้ชายได้แจจ้อง”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 1 : สาวหางเครื่อง)

1.3.4 คำสื่ออารมณ์ท้อแท้ น้อยเนื้อต่ำใจกับชีวิต

การใช้คำที่แสดงถึงความท้อแท้ น้อยเนื้อต่ำใจกับชีวิต เกิดจากความรู้สึกเหนื่อยล้า อ่อนแอและหมดกำลังใจในสิ่งที่กำลังทำ โดยมองไม่เห็นทางว่าจะไปต่ออย่างไร หรือเกิดอารมณ์ท้อแท้จากมองเปรียบเทียบชีวิตตัวเองกับผู้อื่น ดังเพลง

“ หมองหม่นจากโพนพิสัย หนุ่มเมืองหนองคายตัดเส้นทางความจน ชีวิตผมคือการ ดิ้นรนอยู่บนถนนของคนลำเค็ญ ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 2 : ปอยฝ้ายอ้อนแพน)

1.3.5 คำสื่่ออารมณ์โศกเศร้า เสียใจาลัยอาวรณ์

การใช้คำที่แสดงถึงความโศกเศร้า เสียใจ เหนง ว่าเหว่ ผิดหวัง ส่วนใหญ่มักเกิดจากความ
รักที่ผิดหวังเป็นต้นเหตุ ดังเพลง

“ อ้ายคงลืมนลีนอ สัญญาข้าวตอทิ้งคนรอสะอื่น คนเกี่ยวข้าวตอรออ้ายพาใจกลบคิน คน
เกี่ยวข้าวตอ รออ้ายพาใจกลับคิน ถ้ามีคนอื่นช่วยส่งข้าวมา ให้รู้ตัว ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 2 : เกี่ยวข้าวตอรอแฟน)

1.3.6 คำสื่่ออารมณ์โกรธแค้น ขุ่นเคือง

การใช้คำที่แสดงถึงความรู้สึกโกรธนั้นมียหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของโทสะความ
รุนแรงของความโกรธหรือทำให้ขุ่นเคืองใจ ดังเพลง

“ ชุมคนฟังกะเทิงป้อยเทิงดำ บักผีบักท่า บ่เป็นหยั่งข่อยบ่ได้นิน เหล้าเข้าปากมีแต่เซกกับ
วิน ฟอนดินไหง่กัน ๆ อยู่หน้าเวที่หมอลำ ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 9 : ผู้กองหน้าฮ้าน)

1.3.7 คำสื่่ออารมณ์ประชดประชัน เสียดสี เยาะเย้ย อารมณ์ประชดประชันเป็นอารมณ์
สืบเนื่องจากอารมณ์โกรธ แต่เมื่อความโกรธบรรเทาลง จึงกลายเป็นการเสียดสี เหน็บแนม หรือพูดเยาะ
เย้ยถากถาง ดังเพลง

“ อ้ายมาฟังหมอลำ อย่าเหยียบย่ำอ้ายเลยคำแพง เลือดอีสานมันแวง ชอบเสียงแคน เสียง
ลำเสียงพิณ เห็นเป็นคนขายแวงกินข้าวแวงชีวิตติดดิน ส่างมาคือหยามหมิ่น อ้ายคัก ๆ ว่าบักลิเต๋อ อ้าย
คัก ๆ ว่าบักลิเต๋อ ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 9 : บักลิเต๋อ)

จากบทเพลงดังกล่าวการใช้คำสื่่ออารมณ์ สามารถสื่่อสารอารมณ์ทั้งในบริบทของเนื้อหา
เพลง และการสื่่ออารมณ์ที่ถ่ายทอดระหว่างนักร้องและผู้ฟังได้อย่างดี เพราะคำที่ผู้ประพันธ์ใช้เป็นคำที่
มีความหมาย และนัยชัดเจนในอารมณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการสื่่อสาร สามารถทำให้ผู้ฟังคล้อยตามได้เป็น
อย่างดี

1.4 การใช้คำและกลุ่มคำเชื่อมโยงกับประสบการณ์ด้านผัสสะ

เพลงลูกทุ่งหมอลำมีการใช้คำและกลุ่มคำเชื่อมโยงกับประสบการณ์ด้านผัสสะ เพื่อให้ผู้ฟังได้
เข้าถึงทั้งรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งถ้อยคำที่เลือกสรรนำมาใช้หลายคำต้องเชื่อมโยงกับ
ประสบการณ์ตรงของผู้รับสาร จึงจะเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก การใช้ถ้อยคำเชื่อมโยงประสบการณ์

ด้านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เหล่านี้สืบเนื่องมาจากผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นคนอีสานที่มาจากชนบท เช่น ครูสลา คุณวุฒิ อาจารย์สวัสดิ์ สารคาม อาจารย์ดอย อินทนนท์ จึงสามารถที่จะถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างลึกซึ้งฟังแล้วสามารถนึกเชื่อมโยงกับสิ่งที่เคยสัมผัสได้จริงจึงตรงใจผู้ฟัง ดังเพลง

“ เสียงดนตรีสุดแสนเร้าใจ ทนบ่ไหวลูกพอนกับเขา ช่วยเขาแพ้ไปบ้านแฟนเฮา ลองคิดเอามันเจ็บปวดปานใด พอนไปน้ำอ่องให้ไปน้ำ พอนไปน้ำอ่องให้ไปน้ำ เสียงกลองหน้า น้ำตาแห่งไหล ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 5 : เทิงเศร้ามึงม่วน)

1.5 การใช้คำขยาย

คำขยายตามหลักไวยากรณ์ไทยคือคำวิเศษณ์ ทำหน้าที่ขยายคำข้างหน้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำนาม คำสรรพนาม คำวิเศษณ์ และคำกริยา เพื่อบอกลักษณะสภาพขนาดปริมาณของสิ่งที่ต้องการขยาย ซึ่งในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏการใช้คำขยาย 3 ลักษณะ ดังนี้

1.5.1 ขยายบอกลักษณะ คือ การใช้คำขยายเพื่อบอกลักษณะของบุคคลสิ่งของหรือสิ่งที่กล่าวถึงในบริบทเพลง เพื่อบอกขยายความให้เกิดภาพและรับรู้ถึงลักษณะของสิ่งที่ต้องการขยายชัดเจนขึ้น ปรากฏดังเพลง

“ ไปส่ำหล่ำภรรยาของเพิ่น ไปส่ำหล่ำภรรยาของเพิ่น เจ้าผู้สูงเงินเท็น เจ้าผู้สูงเงินเท็น อย่าลืมเอ็นอ่อยดอง ขอให้น้องของพี่สดใส ขอหลักทางเธอไป ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 2 : หลีกทางให้เธอ)

1.5.2 ขยายบอกสภาพอาการ คือ การใช้คำขยายเพื่อบอกสภาพหรืออาการของบุคคลสิ่งของหรือสิ่งที่กล่าวถึงในบริบทเพลง เพื่อบอกขยายความให้เกิดภาพและรับรู้ถึงสภาพของสิ่งที่ต้องการขยายให้ชัดเจนขึ้น ปรากฏดังเพลง

“ ใจสะเทิน สะเทินแท่นอสาวหางเครื่อง ใจสะเทินหนทางเดินอ้อยจ้อย อนาคตหมู่ช้อยหมู่ช้อยสำเทียนน้อยทอลม ”

(วิธีตีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 1 : สาวหางเครื่อง)

1.5.3 ขยายบอกจำนวนขนาดหรือปริมาณ คือการใช้คำขยายเพื่อบอกจำนวนขนาดหรือปริมาณ ของบุคคลสิ่งของหรือสิ่งที่กล่าวถึงในบริบทเพลง เพื่อบอกขยายความให้เกิดภาพและรับรู้ถึงจำนวนขนาดหรือปริมาณของสิ่งที่ขยายชัดเจนขึ้น ปรากฏดังเพลง

“ สะดือสำอางโกนจิ้งปิ้ง เป็นฮ้ายดอกพาลโล ผู้ลางคนซีไผ่กะอั้งลั้งอั้งลั้ง ผู้ลางคนละโกนจิ้งปิ้ง เห็นแล้วข่อยหยิ่ง กะยังหว่า ยังหว่า โอ้ยจ๊าบ จ๊าบ จ๊าบ จ๊าบ จ๊าบ ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 1 : ฮื้อหื้อสะดือจ๊าบ)

1.6 การใช้อุทานเสริมบท

อุทานเสริมบท คือ การใช้คำสร้อยหรือประกอบเป็นคำเสริมบทต่าง ๆ เพื่อให้มีคำที่ครบถ้วนตามที่ต้องการ หรืออาจใช้เสริมในคำเพื่อให้เกิดความสละสลวยโดยไม่คำนึงถึงเนื้อความ เป็นแต่การกล่าวให้คล้องจองเท่านั้น ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏการใช้อุทานเสริมบท ดังนี้ “แต่มาปีนี้บ่มีฮ้ายเป็นคู่กัน ไปฟังหมอลำน้องคินาแต่ฮ้ายคนดี พระเอกลำลองโศก เป็นกลอนใจวอนใจหวี นั้งหน้าเวทีบ่มีฮ้ายใจน้องเหงา ๆ ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 9 : ฟังลำคิตฮอตฮ้าย)

2. การใช้สำนวน

สำนวน คือ ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน 2539 : 356) ในการศึกษาพบเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน มีการใช้สำนวน 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1 สำนวนเก่า เป็นสำนวนที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภทสุภาพิต คำพังเพย คำคมต่างๆ ที่ใช้แพร่หลายแล้ว ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏสำนวนเก่า ดังเพลง

“ ยอดกำมะลอปากหวานหาญเว้า หมอดูคือเจ้า หมอดูละหมอละคือเจ้า ทั้งดูทั้งเดาทั้งว่า เรือยเปื่อย เว้นาสาวสือออกลายอยู่เรือย สือออกลายอยู่เรือยเปื่อยเจ้านั้นละจั่งแม่นคม เปื่อคารมเจ้าชู้ไก่แจ้ ”

(วิธีตีบันทึกรการแสดงสดชุดที่ 2 : หมอดูห้าดาว)

2.2 สำนวนใหม่ เป็นสำนวนที่ผู้ประพันธ์คิดขึ้นใช้ในบริบทนั้นโดยต้องตีความตามบริบทเพลง ซึ่งอาจเป็นการดัดแปลงหรือเพิ่มเติมจากสำนวนเก่า แต่นำมาใช้ในบริบทใหม่ซึ่งต้องอาศัยการตีความจากบริบทแวดล้อมที่เนื้อเพลงกล่าวถึงประกอบ ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏดังเพลง

“ เพื่อความอยู่รอดของปากท้อง ต้องมาเอาหลังสู้ฟ้าเอาหน้าสู้ไฟ เป็นศิลปินหากินทางไมค์ ปากกัดตีนถีบความจนหนีบใจ สวรรค์เพิ่นให้เฮาเกิดมาเป็นหมอลำ คอนวอยร้อย กว่าติดตั้งเวที ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 13 : เพื่อความอยู่รอด)

2.3 สำนวนอีสาน เป็นสำนวนที่ใช้คำภาษาถิ่นอีสาน ที่ผู้ประพันธ์นำมาใช้ในบริบทนั้นโดย ต้องตีความตามบริบทเพลง ซึ่งอาจเป็นการดัดแปลงหรือเพิ่มเติมจากสำนวนเก่าหรือพยางค์อีสาน แต่นำมาใช้ในบริบทใหม่ซึ่งต้องอาศัยการตีความจากบริบทแวดล้อมที่เนื้อเพลงกล่าวถึงประกอบ ใน เพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏ ดังเพลง

“ ตั้งแต่นั้นสองเฮาถึกกิดกัน ต่างฝ่ายพเนจรฮู้บ่นอเข็มพรอำฮอนถึงอาย คาคสิดได้ สิดได้ละ บินมาจั่งนกเจ้า คาคสิดได้ละบินมาจั่งนกเจ้า ไปแปดเหล่าเก้าเลี้ยว เก้าเลี้ยว ยังเกี้ยวจ้องหา คาคแต่ แถนไอย์แนนแต่ฟ้าละแสงฮักพาเป็น จังย่อนรอยมาเห็นล้ำสวรรค์จัดคิวไว้ ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 3 : ถ่านไฟเก่า)

3. การใช้โวหาร

โวหาร คือ ถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารด้วยการเรียบเรียงอย่างมีวิธีการ มีชั้นเชิงและมีศิลปะ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว เกิดจินตภาพและความรู้สึกตรงตามที่ต้องการ จากการศึกษา เพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน พบว่ามีการใช้โวหาร 2 ลักษณะ ดังนี้

3.1 บรรยายโวหาร คือ โวหารเล่าเรื่องซึ่งเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันโดย ชี้ให้เห็นถึงสถานที่เกิดเหตุ สาเหตุที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์ สภาพแวดล้อม บุคคลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ผลที่เกิดจากเหตุการณ์นั้น ดังเพลง

“ เย็นลมหนาวทอดเสื้อแขนยาวให้ห่ม เลาะซื้อถั่วต้ม ส้มตำเผ็ดกินโต้ลมหนาว ลำเต้ยถูกใจ ป่อนเงินให้เหรียญสิบแบงค์ขาว ยามวินเหล้าขาวซุมผู้บ่าวเต้นหน้าเวที ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 9 : ฟังลำคิฮอดอาย)

3.2 พรรณนาโวหาร คือโวหารที่ใช้กล่าวถึงเรื่องราว สถานที่ บุคคล สิ่งของ หรืออารมณ์ อย่างละเอียด และอาจแทรกความรู้สึกของผู้ประพันธ์ลงไปด้วย เพื่อให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพหรือเกิด อารมณ์คล้อยตาม ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏดังเพลง

“ ที่ศาลาแดงยามแดดอ่อนแสงตะวันรอน เคยเป็นฉากรักบางตอนเมื่อครั้งละครรักเรา เริ่มต้น ศาลาริมทางเมื่อว่าง ๆ มีเราสองคน เจ้าบอกอยากมีรถยนต์ อ้ายสาบานตนว่าจะพยายาม ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 8 : ศาลาแดงแห่งความหลัง)

การใช้โวหารในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานที่ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ บรรยายโวหาร และพรรณนาโวหาร จะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวให้เห็นภาพเรื่องราว บุคคล พื้นที่ และอารมณ์เพื่อให้เนื้อหาเพลงมีความน่าสนใจทั้งด้านเนื้อหาและทำนอง การใช้ภาษาถิ่นคำศัพท์อีสานในโวหารบรรยายหรือพรรณนาจึงทำให้ผู้ฟังโดยเฉพาะคนอีสานเกิดสำนึกร่วมและเห็นภาพชัดเจนและมีอารมณ์คล้อยตาม

4. การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า figures of speech คือ ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่านผู้ฟังจนเกิดความประทับใจ เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและเกิดอารมณ์สะท้อนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา การศึกษาเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน พบว่ามีการใช้ภาพพจน์ 5 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

4.1 อุปมา (Simile) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกันและใช้คำที่มีความหมายว่าเหมือนหรือคล้าย เช่น ดุจ ดัง ราวกับ คล้าย เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบเพื่อบ่งชี้ให้เห็นจริงว่า เหมือนอย่างไร ในลักษณะใดในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ปรากฏดังเพลง

“นกน้อยคอยคู่มานาน โปรดสงสารเขาบ้างเถิดหนา อย่าให้เหมือนดั่งนกขมิ้นที่เยวบินขอ
ความเมตตา ได้โปรดกรุณานกน้อยเถิดหนานะเจ้าข้าเอ๋ย อย่าให้เหมือนดั่งนกขมิ้นที่เยวบินเร่ร้อน...”

(วิธีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 1 : วิถีนกขมิ้น)

4.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบที่ไม่กล่าวตรง ๆ ใช้การกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอง เป็นการเปรียบเทียบโดยนำเอาลักษณะสำคัญของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ มาเปรียบเทียบกับสิ่งที่โดยโดยไม่มีคำเชื่อมโยง ไม่ต้องใช้คำแสดงการเปรียบเทียบ ไม่มีคำแสดงความหมายว่า เหมือน ปรากฏอยู่ หรือถ้าจำเป็นต้องใช้ก็ใช้คำว่า “เป็น” หรือ “คือ” ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏ ดังเพลง

“ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง ชีวิตนี้ย่อมมีความหวัง ถ้าเรายังไม่ยอมแพ้แต่ต้น บทเรียน
จากไถ่ประยุคต์ได้กับคน ถ้าไม่สู้ไม่ชนประเดี๋ยวก็โดนหักหลัง ”

(วิธีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 3 : หัวใจไถ่ชน)

4.3 นามนัย (Metonymy) คือ การเปรียบเทียบโดยใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นจุดเด่น หรือลักษณะสำคัญ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของ

สิ่งใด ๆ มากล่าวแทนคำที่ใช้เรียก สิ่งนั้นโดยตรง ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏ ดังเพลง

“ ปราสาทกำแพงมรดกเมืองศรี พระนาคนกพันปีเป็นของดีคูเมือง พระธาตุเรืองรองใส
ฮองฮองรุ่งเรือง ศรีสะเกษวังเวียงเมืองอุอาร์ยธรรม มีของงดงาม แดนดอกลำดวนชวนชม หอมหวาน
ทวนลมกลั่นดอกลำดวนเย้ายวนใจ ”

(ซึ่งเกิลเพลงจาก www.youtube.com : ออนซอนอีสาน)

4.4 อติพจน์ (Hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริง ซึ่งเป็นความรู้สึกหรือความคิดของผู้
กล่าวที่ต้องการย้ำความหมายให้ผู้ฟังรู้สึกว่หนักแน่นจริงจัง ทั้งผู้กล่าวและผู้ฟังก็เข้าใจว่ามีใช่เป็นการ
กล่าวเท็จ ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานปรากฏดังเพลง

“ ไปเป็นศรีภรรยาผู้เพิ่นรวยกว่าอ้าย โอ้ยคนไฮดอกกำก่า ถึงฮักเธอท่อน้ำน้อยท่อฟ้า กะ
ฮู้ฮู้มั่นเป็นกรรม ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 2 : หลีกทางให้เธอ)

4.5 บุคคลวัต (Personification) คือ การสมมุติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด สิ่งที่เป็น
นามธรรมหรือสัตว์ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ปรากฏดังเพลง

“ เสียงซอสะอื้นคนยี่นสี่เศร่ากว่าซอ ลูกตาพ้อว้อยูข้างซอที่พ้อยี่นสี่มือซอด้งสาย คนไป
เมียบเลียบาหนี ยามไต่หยิบซอขึ้นสน้ำตามือซอกก็ไหล ”

(วีซีดีบันทึกการแสดงสดชุดที่ 5 : มือซอคนเศร้า)

จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์ในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน ที่ปรากฏทั้ง 5 ลักษณะ คือ
อุปมา อุปลักษณ์ นามนัย อติพจน์ และบุคคลวัต เป็นลักษณะภาษาที่เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำ
ด้วยวิธีการต่าง ๆ ของผู้ประพันธ์ เพื่อให้บทเพลงมีความหมายสมบูรณ์และเกิดจินตภาพในใจผู้ฟัง

อภิปรายผลการวิจัย

เพลงถือเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ สัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั้งยังเป็นสื่อ
ที่เข้าถึงจิตใจมนุษย์ได้ดีและมีบทบาทในการโน้มน้าวชักนำบุคคลให้คล้อยตาม ความหมายของเนื้อ
เพลงจึงไหลเวียนเข้าไปอยู่ในตัวบุคคลได้โดยง่าย โดยเฉพาะเพลงลูกทุ่งหมอลำนั้น เป็นบันทึกทางสังคม
ของคนอีสานที่ทันต่อเหตุการณ์และสะท้อนความจริงของวิถีชีวิตได้ชัดเจนที่สุด

การศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสาน แสดงให้เห็นลักษณะเด่น
ทางภาษาในรูปแบบของศิลปะการประพันธ์วรรณกรรมเพลง ที่ผู้ประพันธ์คัดสรรภาษาซึ่งสามารถสื่อ

ให้ผู้ฟัง รับรู้และถ่ายทอดเนื้อหาของบทเพลง โดยลักษณะโดดเด่นดังที่ปรากฏ คือ การใช้คำและกลุ่มคำ ที่มีทั้งการใช้คำ บ่งสถานที่ คำเรียกญาติ คำสื่ออารมณ์ กลุ่มคำเชื่อมโยงกับประสบการณ์ด้านผัสสะ คำเพื่อเล่นเสียงสัมผัส คำขยาย และคำอุทานเสริมบท ส่วนการใช้สำนวน ปรากฏทั้งการใช้สำนวนเก่า สำนวนใหม่ และสำนวนอีสาน อีกทั้งการใช้โวหาร มีการใช้บรรยายโวหาร และพรรณนาโวหาร และสุดท้ายการใช้ภาพพจน์ พบการใช้อุปมา อุปลักษณ์ นามนัย อติพจน์ ซึ่งลักษณะทางภาษาดังกล่าวข้างต้นเป็นความสามารถของผู้ประพันธ์ในการเลือกสรร คำ สำนวน โวหาร และภาพพจน์มาร้อยเรียงจนเกิดความงามในทางภาษา เพื่อให้ศิลปินถ่ายทอดเนื้อหาผ่านเนื้อร้องของบทเพลง

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าความงามของภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำนั้น นอกจากความงามที่มองเห็นจากการสัมผัสรูปอักษร ความไพเราะที่ได้รับจากเสียงสัมผัสแล้ว ยังสัมผัสได้จากอารมณ์หรือจากใจ ซึ่งนับว่าเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดใจ หากบทเพลงไม่สัมผัสใจ ความงามความไพเราะ ก็เห็นจะไม่สมบูรณ์ แม้จะใช้คำได้สวยงามแต่ไม่กระทบอารมณ์ ขาดชีวิตชีวา บทเพลงนั้นก็จะเป็นเพียงการนำคำสละสลวยมาเรียงกันไว้โดยเปล่าประโยชน์ เพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานดังที่กล่าวมาในบทความนี้ ไม่จำเป็นต้องใช้ คำหรูหรา เพียงใช้คำธรรมดา มาร้อยเรียงให้พอเหมาะ วางรูปพยางค์วางเสียงสัมผัสให้พอดีก็กลายเป็นความงามความไพเราะ ในความเรียบง่ายเปรียบกับตัวตนของคนอีสาน เพราะ “เสียงอีสาน” คือ เสียงจากคนอีสาน ที่ต้องการประกาศก้องให้ทุกคนได้ยินว่า “อีสาน” มีของดี นั่นก็คือ ประเพณี และ วัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ อัตลักษณ์อันโดดเด่นผ่านเสียงเพลง

ซึ่งนอกจากความงามทางภาษาแล้ว เนื้อหาเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานยังสะท้อนภาพวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน เป็นการแสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งอัตลักษณ์ในที่นี้ คือ จิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกส่วนร่วมในระดับสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่า ตัวเองคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออก ในที่นี้จะเห็นได้ว่าการใช้ภาษา โดยเฉพาะภาษาถิ่นอีสานที่ปรากฏในการประพันธ์เพลงลูกทุ่งหมอลำ เป็นเครื่องหมายที่แสดงอัตลักษณ์ได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

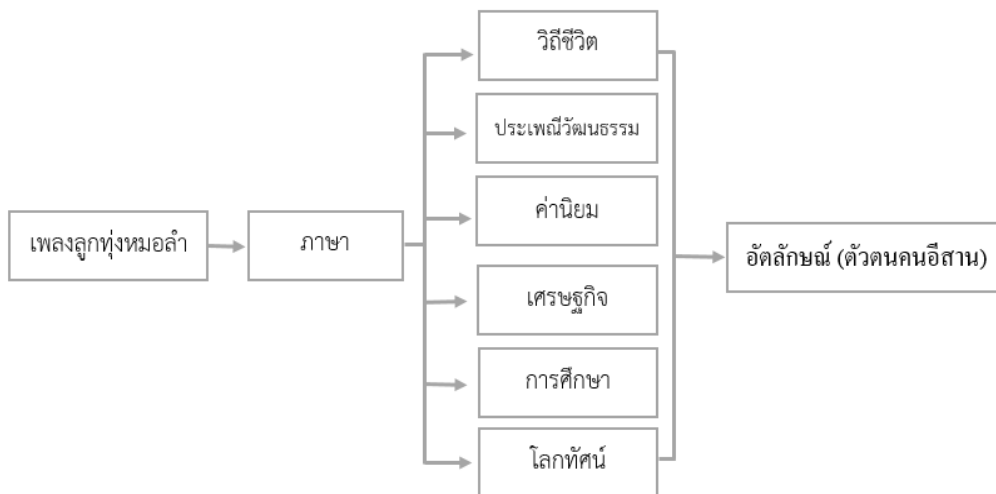
การวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานในครั้งนี้นี้ยังมีประเด็นในการวิจัยที่จะศึกษาได้อีก จึงมีข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรจะต้องศึกษาถึงกลวิธีทางภาษาในการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านบทเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานว่ามีกลวิธีทางภาษาอย่างไรในการนำเสนอภาพตัวแทนของคนอีสานที่ถ่ายทอดผ่านบทเพลงลูกทุ่งหมอลำ

2. ควรจะศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมจากบทเพลงลูกทุ่งหมอลำคณะเสียงอีสานในเนื้อหาของเพลงลูกทุ่งหมอลำนอกจากลักษณะที่ใช้ภาษาที่โดดเด่นแล้ว เนื้อหายังสะท้อนถึงวิถีวัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยมและการศึกษาของคนอีสานอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

“เพลงลูกทุ่งหมอลำ” ถือเป็นสื่อวัฒนธรรมบันเทิง ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันของคนอีสาน เป็นบันทึกทางสังคมของคนอีสานที่ทันต่อเหตุการณ์และสะท้อนความจริงได้ชัดเจน ดังนั้น เพลงลูกทุ่งหมอลำจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอด วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยม การศึกษา เศรษฐกิจ โลกทัศน์ ของคนอีสานผ่านเครื่องบ่งชี้ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือ “ภาษา” ซึ่งมีลักษณะการใช้ภาษาที่นำเสนอผ่านเพลงลูกทุ่งหมอลำ โดยสามารถแสดงเป็นผังภูมิเชื่อมโยงได้ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- จินดา แก่นสมบัติ. (2559). เพลงลูกทุ่งหมอลำ : จากเพลงพื้นบ้านอีสานแพร่กระจายเข้าสู่เมืองกรุง.
วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 4(1), 153-173.
- นิธิวุฒิ เศษโส. (2559). การใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งหมอลำของนกอ้อย อุไรพร. ใน วิทยานิพนธ์
: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ดงรัก พนมรุ่ง. (2545). เสียงอีสานตำนานนกอ้อย. เนชั่นสุดสัปดาห์ : 10(511), 70 – 71 , 24 มีนาคม
2545
- พิทยา ลิ้มมณี. (2537). การอ่านตีความ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. (พิมพ์ครั้งที่ 6).
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- แวง พลังวรรณ. (2545). อีสานคดี ชุด ลูกทุ่งอีสาน. กรุงเทพมหานคร: เรือนปัญญา.
- สุรินทร์ ภาคศิริ. (2557). หมอลำยุคพัฒนา. วารสารทางอีสาน: 160